

Erilaisten maailmojen lumoissa

Ulla Piela ja Petja Kauppi (toim.) 2020: *Tuolla puolen, siellä jossakin. Käsityksiä kuvitelluista maailmoista*. Kalevalaseuran vuosikirja 99. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 316 sivua.

Heli Syrjälä

Kalevalaseuran 99 vuosikirjassa käydään useissa maailmoissa, monista näkökulmista. Neljäntoista kirjoittajan tekstejä lukiessa pääsee tutustumaan niin Kalevalan kankaan salaliittomyytteihin kuin varausmerkkeihin savolaisissa hirsirakennuksissa. Teos on monipuolinen kattaus erilaisista tuonpuoleisista maailmoista, eikä siinä keskitytä kuolemanjälkeiseen tuonpuoleiseen. Kirjassa lähdetään liikkeelle perinteisemmistä, kalevalaisista maailmankuvauksista, jotka saattavat olla lukijalle tuttuja, ja osittain artikkeleissa sekä niiden alkuperäislähteissä myös oletetaan lukijan tuntevan Kalevalaa. Lukemisen edetessä näkökulmat ja aiheet syvenevät, ja ne vievät lukijan syvemmälle aihepiiriin ja monipuolisiin mielenmaisemiin. Teoksessa mennään tuonpuoleisen taa myös käsitteiden avulla, kuten esimerkiksi Merja Leppälahden fantasiakirjallisuutta käsittelevässä artikkelissa, jossa hän käyttää tarinoiden tulkintaan primaari- ja sekundaarimaailman käsitteitä. Niiden avulla tarinoiden maailmoja on helpompi hahmottaa ja rakenteistaa.

Teoksessa pyritään löytämään keinoja erilaisten maailmojen, niiden välillä liikkumisen sekä niiden rajojen tulkintaan. Miten nämä toisenlaiset maailmat tulevat ilmi eri yhteyksissä ja miten ne voidaan nähdä? Miten niihin kuljetaan tai otetaan yhteys arkitodellisuus sivuun laittaen? Alkuperäislähteitä tulkitaan teksteinä, kertomuksina ja esineinä, niiden annetaan puhua omina itsenään. Teoksessa analysoituja kaunokirjallisia tekstejä peilataan jonkin verran siihen, mitä teosten tekijät ovat voineet nähdä ja lukea. Toisin sanoen, minkälaisessa arkimaailmassa alkuperäislähteiden tekijät ovat olleet ja miten se on vaikuttanut heidän tuottamaansa tekstiin ja kuvattuihin maailmoin?

Kirjassa artikkelit on sijoiteltu niin, että ne kulkevat hyvin toisiaan seuraten ja täydentävät aina edellä luettua. Esimerkiksi Kaarina Kosken kuolemanjälkeisiä mielikuvia tutkivaa artikkelia lukiessani jäin kaipaamaan liitosta Tuonelan virtaan ja siirtymiseen tuonpuoleiseen, mutta tästä aiheesta löytyikin pohdintaa seuraavassa, Merja Leppälahden kirjoittamassa artikkelissa. Ja Leppälahden artikkelin jälkeen tulevassa, Elli-Mari Aholan Kalevala-muunnelmia

2000-luvulla kuvaavassa artikkelissa jatkuu taasen Leppälahden teema uudesta näkökulmasta käsitteitä ja termejä syventäen. Artikkelikokoelman etuna on tekstien toisiaan täydentävä voima. Kirjassa voi havaita erilaisia teemoja, joilla artikkelit on kirjaan sijoitettu: esimerkiksi Kalevalaan ja fantasiamaailmaan sijoittuvat aiheet, Aleksis Kiveen sekä fyysiseen maailmaan liittyvät aiheet. Kirjan nimi pitää, minkä lupaa: teoksessa on paljon kuvauksia kuvitelluista maailmoista ja apukeinoja niiden ymmärtämiseksi.

Moninaisia merkkejä maailmoihin

Artikkelikokoelman tekstit liittyvät useisiin erilaisiin tutkimussuuntauksiin. Kirjoittajista löytyy kulttuurintutkijoita eri tutkimusaloilta, kuten esimerkiksi folkloristeja, nimistöntutkija ja kirjallisuuden tutkijoita. Erilaiset tutkimussuuntaukset avarsivat minulle eri tapoja ja näkemyksiä tehdä tutkimusta. Kirjoittajat myös yhdistelevät tutkimussuuntausten näkemyksiä teksteissään, minkä näen kulttuurien tutkimuksen rikkautena: ei ole välttämätöntä käyttää tiukasti vain oman alan metodeja, ja eri metodein voi lähestyä yhteisiä aiheita.

Kirjan tavoitteena on tuoda esiin niitä moninaisia näkökulmia ja maailmoja, joita ympäristömme löytyy, sekä tieteellisiä työkaluja, joilla niitä voi havainnoida. Teos tuo hyvin esiin myös sen, miten erilaisia aineistoja voi käyttää kulttuurientutkimuksen lähteenä. Erilaisia uskomuksia, myyttejä ja kuvitelmia maailmasta voi etsiä blogiteksteistä, kuolinilmoituksista, uhrikivistä, hirsirakennusten ovenpielistä, esineistä, kaunokirjallisuudesta ja runoudesta. Lähdeaineistoja on luettu, katsottu ja tarkasteltu monin tavoin. Esimerkiksi Riitta Raatikainen on artikkelissaan analysoinut merkkejä hirsirakennusten seinissä muotoja tunnistamalla, pohtimalla niiden käyttötarkoitusta ja tarkastelemalla merkkien sijainteja rakennuksissa (s. 245). Raatikaisen artikkeliin kaipasin lisää kuvia erilaisista merkeistä, koska kaikki merkit eivät olleet itselleni tuttuja (esimerkiksi tursaansydän). Arja Ahlqvist puolestaan on lähestynyt kuppikivien tulkintaa nimistöntutkijan silmin käyttäen apunaan esimerkiksi arkeologian ja folkloristiikan tutkimuksia. Ylipäätään artikkeleissa kerrotaan mielestäni hyvin, minkälaisia käsitteitä kirjoittajat käyttävät lähestyessään aihettaan. Mielenkiintoinen oli muun muassa Toni Saarisen myytti-käsitteen käyttö: koin itse ensin termin vanhahtavaksi, mutta Saarinen (s. 82, 86) liitti sen hienosti nykypäivän salaliittojen tulkintaan ja puhuukin modernista myyttisyydestä sekä salaliittomyyteistä vaihtoehtona salaliittoteorioille.

Vauhtia pohdintoihin

Lähdin alun perin lukemaan kirjaa sillä oletuksella, että artikkeleissa puhutaan tuonpuoleisesta, kuolemasta ja matkoista manan maille. Yllätyin positiivisesti, kun eteeni avautuikin monia erilaisia maailmoja ja näkökulmia. Olin ajatellut tuonpuoleisen aivan liian suppeasti. Tuonpuoleinen teoksessa ei liity pelkästään kuolemaan, vaan käsite voidaan ymmärtää myös kuvauksina unien maailmasta, sen voi nähdä toimivan suojausmerkkinä vilja-aitalle, tai se voi kuvata arkista elämismaailmaa kuvitteellisena tilana.

Toni Saarisen nykypäivän salaliittomyytteihin keskittyvä artikkeli suhteutui hyvin kirjan teemaan ja toi esiin ne erilaiset elämismaailmat, todelliset ja kuvitellut, joita elää omassa lähiympäristössämme ja nykyhetkessä. Aluksi artikkelia lukiessani tuli tunne hyppäyksestä historiasta nykypäivään, mutta hetken kuluttua historia ja nykypäivä nivoutuivatkin yhteen, ja ne alkoivat keskustella keskenään. Kokoelmateoksen paras artikkelin aloitus oli mielestäni Riitta Raatikaisen tekstissä, koska ihana tarina tempaa lukijan heti varausmerkkien maailmaan.

Luin Tiina Mahlamäen artikkelia, kun Toivo-kissani tuli seurustelemaan kanssani. Sattuvaa tilanteessa oli, että tekstissä kerrottiin tässä kohdassa Polinasta, joka silitteli iltaisin kissaansa.

”Vaiteliaan vulvan äärellä” -pääotsikoitu artikkeli alkaa kertomuksella, jossa kuvataan merkin löytymistä aitan ovenpielestä. Se on myös tarina siitä, miten tutuistakin kotinurkista voi löytää jotain uutta, yllättävää ja merkityksellistä (s. 239). Artikkelia lukiessani pohdin, miten erilaiset merkit esineissä tai rakennuksissa voi nähdä myös viesteinä menneisyydestä meille nykyihmisillä. Emme ehkä heti ymmärrä viestiä, mutta kun merkille annetaan tilaa kertoa, voi viesti avautua.

Frog kirjoittaa artikkelissaan paikkojen ja tilojen toiseuttamisesta mytologisoinnin kautta. Tästä tuli paljon positiivista pohinää ajatteluuni, ja se johdatti pohtimaan itselleni läheisiä uskomustarinoita uudesta näkökulmasta: toiseuttamisen prosessin ja tuonpuoleistamisen strategian kautta. Samanlaisuus on yhteisölle turva, jolloin yhteisö on vahva ulkopuolista uhkaa vasten. Jos yhteisössä joku on erilainen kuin muut, luo tämä mahdollisuuden hyökätä yhteisöä vastaan, minkä

vuoksi erilaisuudesta voidaan pyrkiä eroon. Erilaisuus voidaan myös valjastaa yhteisön voimavaraksi, jos yhteisö niin päättää, tai sitä voidaan käyttää positiivisena voimana. Tuonpuoleistamisen prosessi on niin ruumiillinen kuin sosiaalinenkin kokemus, jolla luodaan toiseus ja erotellaan muut meistä (s. 47, 53). Toiseuden luonti saattaa tapahtua esimerkiksi tarinoiden ja runouden avulla, ja se on myös vallankäyttöä (s. 54). Erityisesti tämä mekaniikka, jolla jostakusta henkilöstä tai paikasta luodaan tietyn prosessin ja esimerkiksi tarinoiden avulla ruumiillisesti ja sosiaalisesti toinen, oli mielenkiintoinen.

Lopuksi

Tuolla puolen, siellä jossakin -teos kuvaa erilaisia maailmoja monien eri lähdeaineistojen avulla ja monista eri näkökulmista. Muutamat tekstit olivat vaikealukuisempia ja itselleni vierailta aloilta, kuten esimerkiksi maantieteen ja kirjallisuuden tutkimuksesta, mutta artikkelit avasivat näitä tutkimusaloja ja tekivät niistä tutumpia. Vieraat käsitteet, joita ei tekstissä mielestäni riittävästi avattu, vaikeuttivat asian ymmärtämistä esimerkiksi Mikko Turusen Aleksis Kiven lyriikkaa käsittelevässä artikkelissa. Moni artikkeli taasen eteni jopa runollisesti, ja niitä oli mukava lukea. Teos avasi eteeni erilaisia maailmoja, tapoja tutkia niitä sekä keinoja, joilla näihin maailmoihin on matkattu, siirrytty, päästy tai otettu yhteys. *Tuolla puolen, siellä jossakin* on mielikuviteltu maailma, johon ihminen tekee matkan tai ottaa yhteyden esimerkiksi silloin, kun uskoo siitä olevan apua tai näkee sen tarpeellisenä jonkin asian selvittämiseksi.

Filosofian maisteri Heli Syrjälä työskentelee projektitutkijana Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen arkistossa Turun yliopistossa.